

Ukrainalais-venäläinen historiadialogi

Historioitsijat ilman rajoja Suomessa -järjestö (*Historians without Borders, HWB*) järjesti 4.–5.9.2017 ukrainalais-venäläisen historiadialogin yhdessä Saksan historiallisen instituutin Moskovon-yksikön kanssa. Seminaari kokosi osallistujia Helsinkiin Venäjältä, Ukrainasta, Saksasta ja muualta Suomesta. Seminaarin tarkoituksena oli tuoda historioitsijoita yhteen keskustelemaan Ukrainan ja Venäjän yhteisestä ja rinnakkaisesta historiasta sekä historioitsijoiden roolista jäätyneessä konfliktissa. Lisäksi seminaarilla haluttiin rakentaa pohjaa historioitsijoiden väliselle syvemmälle yhteistyölle yli rajojen.

Seminaarin aiheiden herkän luonteen vuoksi osallistujamäärä haluttiin pitää pienenä, ja kaiken kaikkiaan tapahtumaan osallistui noin 40 henkilöä. Kutsujen yhteydessä HWB pyysi ehdotuksia seminaarin aiheisiin ja lopulliset osallistujat valikoituivat toimitettujen ehdotusten perusteella. Sekä venäläiset että ukrainalaiset historioitsijat pääsivät näin itse vaikuttamaan keskusteltaviin teemoihin.

Seminaari-istuntojen kantavaksi teemaksi nousi historian ja historioitsijoiden rooli yhteiskunnassa ja konflikteissa. Historia yhteiskunnallisena tutkimusalana on usein vaarassa joutua poliittisen ja valtiollisen manipuloinnin tai ohjailun kohteeksi. Tämä tekee historiantutkijoiden roolista paitsi vaikean, myös hyvin tärkeän. Seminaarissa nousi esille ajatus historian ja historiapolitiikan käsitteiden täydellisestä erottamisesta niin, että ensimmäinen näistä kuuluisi vain ammattihistorioitsijoille. Enemmistö oli kuitenkin sitä mieltä, etteivät historioitsijat voi eristäytyä omaan kuplaansa, sillä heidät vedetään mukaan joka tapauksessa poliittisesti motivoituneisiin keskusteluihin. Historioitsijoiden alansa asiantuntijoina ei myöskään tulisi jättää julkista historiakeskustelua muille tahoille.

Luentoja ja esitysten sijaan kaksipäiväinen seminaari pyrki vapaaseen keskusteluun ja ajatusten vaihtoon, ja osallistujia oli ennakkoon pyydetty välttämään laajoja alustuksia. Siinä missä yleisistunnot tarjosivat mahdollisuuden käydä laajempaa keskustelua historiallisista kysymyksistä sekä rakentaa luottamusta ja ymmärrystä osallistujien välille, pureutuivat pienemmät työryhmät tarkemmin erilaisiin kipupisteisiin

Ukrainan ja Venäjän historiakysymyksissä. Työryhmien aiheet käsittelivät monikansallisen Venäjän muodostumisprosessia, Ukrainan ja Venäjän välisten suhteiden historiankirjoitusta, maiden välisiä historiallisia kohtaamisia sekä niin sanottuja muistikiistoja.

Ensimmäinen yleisistunto avasi seminaarin Helsingin yliopiston valtiotieteellisessä tiedekunnassa, jonne osallistujat kokoontuivat keskustelemaan dialogiprosessin tavoitteista ja päämääristä. Suvi Kansikas (HWB) johti keskustelua seminaarin työskentelymuodoista ja tarkoituksesta työryhmien puheenjohtajien Ira Jänis-Isokankaan (Helsingin yliopisto), Timo Vihavaisen (Helsingin yliopisto), Nikolaus Katzerin (*Deutsche Historische Institut, DHI*) ja Sandra Dahlken (DHI) kanssa. Yleisistunnon jälkeen osallistujat jakaantuivat noin kymmenen hengen työryhmiin, joille oli varattu useampi tunti aikaa syvällisemmän keskustelun mahdollistamiseksi.

Työryhmissä nousi esille joitakin yleisiä huomioita erilaisista aiheista huolimatta. Esimerkiksi käsitteet *historian käyttö*, *väärinkäyttö* ja *hyväksikäyttö* herättivät keskustelua. Osa kyseenalaisti koko historian väärinkäytön ja hyväksikäytön konseptien mahdollisuuden, sillä se vaatisi historian hahmottamista objektiivisena tietona. Osa taas koki, että ilmiö on niin laajalle levinnyt ja yleinen, ettei siitä voi edes keskustella yhden seminaarin puitteissa. Myös käsite ”kansallinen historia” sekä historioitsijoiden kansallisuus saivat aikaan eräviä mielipiteitä. Osa keskustelijoista halusi asettaa historioitsijat ylikansalliseen raamiin ja peräänkuulutti globaalia näkökulmaa historiantutkimukseen kansallisten historioiden luodessa helposti vastakkainasetteluja. Keskusteluissa pohdittiin myös, voiko historioitsijoita edes tarkastella minkään valtion edustajina tai edustavtko he väistämättä jotain kansallisuutta tai virallista historiantulkintaa. Enemmistö osallistujista tuntui edustavan perinteisempää näkökulmaa, jonka mukaan kansallisuus vaikuttaa, kun samoja asioita tulkitaan eri tavoin. Historioitsijat eivät toimi yhteiskunnan ulkopuolella, vaan ovat väistämättä osa yhteiskuntaa sekä sen tuottamia näkökulmia ja ennako-oletuksia. Tämä ei ole välttämättä ongelmallista, mikäli historioitsija

tunnustaa asian ja ottaa sen työskennellessään huomioon. Tällainen lähtökohta mahdollistaa dialogin käymisen vastapuolen kanssa, sillä se tunnistaa syyt tulkintojen erilaisuuksien takana. Dialogia ja debattia pidettiin puolestaan tieteellisen kehityksen ehtona. Debatti ei aina tarkoita konfliktia; eivätkä keskustelut aina johda ratkaisuihin. Tätä ei kuitenkaan pidetty ongelmallisena; päinvastoin moni peräänkuulutti keskustelujen tarkastelua itseisarvona.

Venäjän ja Ukrainan yhteiseen ja rinnakkaiseen historiaan keskittyvässä seminaarissa oli luonnollista, että kysymys valtiosta ja sen roolista historiatalutkimuksissa ja historioitsijoiden työssä nousi vahvasti esille. Molemmissa maissa niin poliittiset kuin muut yhteiskunnalliset johtajat ovat voimakkaasti käyttäneet historiapolitiikkaa. Menneisyyden kirjoittaminen uudelleen ei välttämättä tarkoita tietoista valehtelua, mutta merkittävää on muun muassa se, minkälaisia historiantutkimusta tuetaan ja millaiset historiatalutkinnot nousevat tai nostetaan julkiseen tilaan sekä se, ketkä tässä tilassa asetetaan auktoriteetin asemaan. Ukrainan kontekstissa tämä tarkoittaa esimerkiksi sitä, että historioitsijat kokevat historian ensisijaiseksi kuluttajaksi tai yleisöksi valtion, mikä vaikuttaa voimakkaasti tutkimusvalintoihin. Toisaalta Venäjällä moni kokee ongelmalliseksi sen, että vaikka historioitsijoille on ainakin näennäisesti annettu työrauha, ei heille tarjota julkisia kanavia tutkimustensa esittelyyn. Historiapolitiikkaa toteutetaan marginalisoimalla ammattihistorioitsijat, kun julkinen tila ojenneetaan amatöörihistorioitsijoille, jotka pyrkivät pahimmillaan historian tietoiseen vääristelyyn. Seminaarissa nousikin kiinnostavasti esille se, että venäläisiä ja ukrainalaisia historioitsijoita yhdistää, vaikkakin eri tavoin, ongelmallinen suhde valtioon. Vaikka Venäjän ja Ukrainan valtioiden maantieteelliset rajat vaikuttivat molemmin puolin näkökulmiin eri kysymyksistä keskusteltaessa, löytyi ymmärrystä toista osapuolta kohtaan juuri ammatillisiin asioihin

liittyen.

Seminaari huipentui toisen päivän työskentelyn jälkeen julkiseen paneelikeskusteluun, joka pidettiin Kansallisarkistossa ja johon osallistui 130 henkilön yleisö. Panelisteina toimivat Aleksei Miller (Pietarin eurooppalainen yliopisto), Georgiy Kasianov (Kiovan Mohyla-akatemia), Suvi Kansikas (HWB) ja Nikolaus Katzer (DHI). Paneelin moderaattorina toimi Sari Autio-Sarasma (Helsingin yliopisto). Panelistit avasivat ensin seminaarin sisältöä yleisölle, mutta tilaisuuden varsinainen tarkoitus oli kuitenkin keskustelu yleisön kanssa. Tämä keskustelu osoittautui antoisaksi puolin ja toisin. Mielenkiintoiset yleisökysymykset johdattivat panelisteja keskustelemaan niin historian oppikirjoista ja opetussuunnitelmista kuin median, historiallisten rajojen ja historioitsijoiden roolista yhteiskunnassa ja politiikassa. Vilkas keskustelu osallistujien ja yleisön kesken jatkui vielä myöhemmin lounaalla.

Kaiken kaikkiaan seminaari koettiin onnistuneeksi, ja sille asetetut kunnianhimoiset tavoitteet tulivat pääosin saavutetuiksi. Osallistujien ja järjestäjien näkökulmasta jo itse tapaamisen järjestäminen oli voitto. Ukrainalaisten ja venäläisten historioitsijoiden viralliset yhteydet ovat merkittävästi heikentyneet valtioiden välisen konfliktin seurauksena, joten keskusteluyhteyden avaaminen oli jo itsessään merkittävää. Tämä avaus luo hyvän pohjan dialogin jatkamiselle ja syventämiselle. Historioitsijat ilman rajoja -järjestö suunnittelee seuraavaa seminaaria toukokuulle 2018. Parhaillaan järjestö kerää ja käsittelee osallistujien antamaa palautetta kehittääkseen toimintaansa. Toiminta halutaan myös entistä avoimemmaksi ja inklusiivisemmaksi, jotta mukaan saataisiin entistä moniäänisempi ja edustavampi joukko niin historioitsijoita kuin näkökulmia.

Sanna Hentunen

Venäjä-tutkimusta globaalissa kontekstissa

Harvoin on tarjolla yhtä monipuolista kattausta Venäjän, itäisen Euroopan ja Kaukasian osamista kuin oli Aleksanteri-instituutin vierailevien tutkijoiden ohjelman kymmenvuotisjuhlaseminaarissa *A Global Look at Russia: Regional and International Dynamics in Politics and Economy* viime elokuun lopulla. Puhujiksi oli kutsuttu ohjelman alumnit: Luca Anceschi, Margarita

Balmaceda, Irina Busygina, Jeremy Morris, Regina Smyth, Vlad Strukov, Elena Trubina ja Ulrike Ziemer.

Puheenvuorot asettivat Venäjän ja Venäjä-tutkimuksen aidosti globaaliin ja moniääniseen kontekstiin: Anceschin tutkimus keskittyi Keski-Aasiaan, Balmaceda on johtavia Ukrainan ja Valko-Venäjän tutkijoita, Busyginan aluetta